

POMPILIU-NICOLAE CONSTANTIN

A ZÁSZLÓ SZÍNEI,

az etnikai kisebbségekhez tartozó sportolók és egy sportújságíró elítélése a kommunista Romániában
– *A Max Bănuș-ügy*

A Max Bănuș által felsorolt bizonyítékokat nem vették figyelembe, bár az újságíró kifejtette, hogy más hasonló helyzetek is léteztek, amelyekben sportolókat Magyarországon színeiben jelenítettek meg.

Politikai kontextus

■ Először is érdemes megfigyelni, hogyan közelítette meg Románia a második világháború után az etnikai sokszínűség kérdését. A nemzeti kisebbségekkel már a Román Népköztársaság (RPR) első éveitől kezdve speciális rendszer szerint bántak. Joguk volt anyanyelvükön publikálni, kulturális és művészeti intézményeket létrehozni, vagy az igazságszolgáltatásban anyanyelvüket használni. Viszont az osztályszolidaritás marxista elvét támogatták az etnikai hovatartozás rovására. Petru Groza, a Minisztertanács elnöke kormányulésen foglalkozott a „kisebbség” kifejezés jelentésével. Amikor 1947. december 11-én Takács Lajost kinevezték nemzetiségügyi államtitkárnak, Petru Groza a kisebbség kifejezés megszüntetése mellett érvelt, azon egyszerű oknál fogva, hogy a kisebbség egy többséget is feltételez, ami kisebbségi komplexust jelöl, miközben a kommunista rezsim mindenki egyenlőségét hirdeti.¹ Emiatt a kommunista rezsim az „együtt élő nemzetiségek” kifejezés használatát bátorította az etnikai kisebbségek megjelölésére. A kisebbségek jogegyenlősége valóság volt a háború utáni kommunista társadalom korai éveiben, és a „pozitív diszkrimináció” elvén alapult. E közösségek, különösen a legnépesebb magyar és zsidó közösségek támogatásával, a hatalom legitimálásának taktikájáról is beszélhetünk. Egy, a Román Kommunista Párt tagságának megosztlásáról szóló, Moszkvában készült jelentés 1947.

június 1-jén összesen 703 000 tagot rögzített, az alábbi etnikai megoszlás szerint: 79,59% román, 12,35% magyar, 4,16% zsidó, 3,9% mások.² Az 1948. december 13-i határozat is hangsúlyozta az állam multinacionális jellegét, kimondva, hogy ez egy „többnemzetiségű állam”. Az etnikai kisebbségekkel szembeni effajta nyitott megközelítés ugyanakkor tiszteletben tartotta a szovjet hatóságok által húzott vonalat is, amely mentén a Szovjetunióban nemcsak az oroszokkal, hanem az államot alkotó köztársaságok más nemzeteivel is „el kellett boldogulniuk”.

Az 1948–1953 közötti időszakban tehát a kisebbségek helyzetének jogi szabályozását a nemzetközi kapcsolatok kontextusa határozta meg. Például a magyar kisebbség esetében az állammal való partnerséget a Magyar Népi Szövetség, a közösséget képviselő munkás jellegű szervezet révén valósították meg.³ Az akkori internacionalista politika bel- és külföldön is közeledésre ösztönzött a román–magyar viszonyban.

A sportban azonban bonyolultabbak a dolgok, ezért a bukaresti kommunista rezsim számára nagyon fontos volt a jó kapcsolatok fenntartása Moszkvával és Budapesttel, ugyanakkor nemzetközi szintű sikereket kellett elérnie a román sport presztízséért és egyben az állami propagandáért is. Ezt a kettős dilemmát felerősítette, hogy sok magyar nemzetiségű szerepelt a Romániát képviselő sportolók között. Ebből a sportba áthelyezett érzékeny politikai kontextusból bonyolult esetek születtek. Ilyen volt a zsidó nemzetiségű újságíró, Max Bănuș ügye is, akit azért ítélték börtönbüntetésre, mert a *Stadion* magazin lapszámfelelőseként vétkesnek tartották abban, hogy olyan magyar nemzetiségű sportolók képét helyezte a sportkiadvány címlapjára, akik – bár Romániát képviselték – „Magyarország színeit viselték”. Az esetet Max Bănuș, a CNSAS archívumában megtekintett Securitate-aktáiból származó információkon keresztül és az újságíró 1991-ben megjelent *Akik megöltek engem* (Cei care m-au ucis) című könyvében közétett visszaemlékezései alapján elemezzük, a korabeli sportsajtó cikkeivel alátámasztva.

Egy szokatlan botrány, ami egy sportoló fényképével kezdődött

■ 1958 nyarán Max Bănuș a *Stadion* sportmagazin szerkesztőségi főtítkára és fotóriportere volt. 1951 óta dolgozott a kiadványnál, és a lap egyik vezető újságírója volt. Ebben az időszakban, az egyik bukaresti versenyen Szabó Zoltán rúdugró 4,35 méteres teljesítménnyel megdöntötte a szám román csúcsát, ezért a *Stadion* újságírói úgy döntöttek, hogy ő jelenjen meg a magazin címlapján. A fényképet Marius Matei készítette, és fehér mezben ábrázolja a sportolót, amelyen három vízszintes csík található a román trikolor kék, sárga, piros színeiben. Csakhogy a *Stadion* címlapján Szabó fehér mezben jelenik meg, amelynek három vízszintes csíkja zöld, szürke és piros, így inkább Magyarország lobogójának piros–fehér–zöld színeire hasonlítanak.

Nem ez volt az első ilyen eset, de a *Stadion* magazin 1958. júliusi száma egy gyorsan eszkalálódó botrányt robbantott ki. Az ügy súlyosságát fokozzák az 1956. végi magyarországi események, amikor a magyarok megpróbálták megdönteni a kommunista rendszert. Max Bănuș úgy emlékszik, hogy éppen azért nem vette komolyan az ügyet kirobbantó pillanatot, mert ilyen helyzetek már évekkel korábban is előfordultak, és a lap nyomtatásáért felelős nyomda technikai korlátai miatt alakultak ki. Bănuș nem tartózkodott Bukarestben a lapszám megjelenésekor, de miután visszatért a fővárosba, a cenzúra képviselői kollégái-

val együtt megbeszélésre hívták. Magyarázatot kértek a hibára, amit az újságírók meg is tettek. „Mindent régi jóváhagyások szerint nyomtattak. A magyar sovinizmus vádja örült kitaláció”, foglalta össze akkor Max Bănuș.⁴ Csakhogy a találkozót egy hivatalos feljelentés követte. „A cenzúra főnöke, Iosif Ardeleanu, jelentést készített a Központi Bizottság számára. Azt írta benne, hogy gúnyt űztünk a román színekből, és a vétkesek szigorú megbüntetését kérte. Egy barátom közölte velem, hogy magyar sovinizmusra való uszítással vádolnak, mert a megjelent színek közelebb állnak a magyar zászlóhoz, mint a románhoz. Nevetni kezdtem. Hahotázva! Az egész egy örütségnek tűnt számomra”, emlékszik vissza a sportújságíró.⁵ A Központi Bizottság reagált erre a panaszra, és behívta Max Bănușt és munkatársait, hogy adjanak magyarázatot. A megbeszélést Nicolae Ceaușescu vezette, aki abban az időszakban a Központi Bizottság egyik titkára volt. Az újságírókat figyelmeztették, hogy súlyos dolgot követtek el, részleteket kértek tőlük, de Max Bănuș és társai hiába mutatták be a történeteket, rendre ugyanabba a megszállott kérdésbe ütköztek: „miért nem nyomtattátok a harmadik színnel is?”. A Román Kommunista Párt képviselői számára a technológiai korlátok nem tűntek elegendő magyarázatnak.

Max Bănuș és társai még ezen epizód után, amiből meglehetősen rosszul kerültek ki, sem hitték el, hogy az ügy folytatódik, főleg, hogy a magazin megjelenése idején rendelkezett a cenzúra jóváhagyásával. Max Bănuș számára az is alibit biztosított, hogy a lap nyomdába küldésekor nem tartózkodott a fővárosban. A főszerkesztői tisztséget betöltő Leon Roport tudott erről a lapszámról, és ő kiszolgáltattabb volt Max Bănușnál.⁶ Ráadásul minden lapszám általában előre eljuttott a Testkultúra és Sport Szövetség vezetőségéhez, amely tisztában volt azzal, mi jelenik meg. Senki nem gondolta, hogy gond van az adott lapszámmal. Max Bănușt 1958. augusztus 11-én menesztették a *Stadion* folyóirattól, ami arra kényszerítette, hogy újragondolja lehetőségeit. Ezért több, Izraelbe való távozást kérő memorandumot nyújt be, mivel 1952 óta családja több tagja is ott élt. Kéréseit elutasítják, és a helyzet elég gyorsan eszkalálódik. 1958. szeptember 27-én éjfél után a Securitate letartóztatja az újságírót. Nehéz tárgyalás következik, amely felfedi az igazságszolgáltatás érvekkel szembeni értetlenségét, majd jön a vád megváltoztatása, a börtönbüntetésre ítélet és a kemény fogva tartás időszaka.

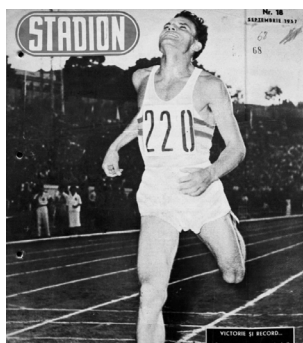
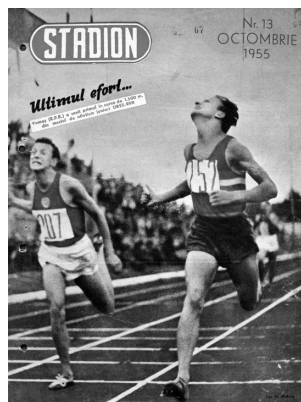
Max Bănuș pere

■ Letartóztatásakor Max Bănuș 32 éves volt. Átmenetileg az Uranus börtönbe viszik anélkül, hogy közölnék vele letartóztatásának okát. A vádlott meglehetősen későn tudta meg, miért is tartóztatták le. Emlékeiből kiténik, hogy meglepetten veszi tudomásul az okot, egészen mást sejtve, amivel megvádolhatják. Egyébként az 1958. szeptember 28-án kelt első kihallgatási jegyzőkönyv szerint a vizsgálótiszt erősködése ellenére Max Bănuș nem tartja bűnösnek magát bármilyen „ellenséges tevékenységben a RNK rezsimje ellen”.⁷ Az újságíró csak néhány nap múlva tudta meg, mi volt a letartóztatás oka. A következő, 1958. október 17-i jegyzőkönyv tanúsítja, miszerint Max Bănuș elmagyarázza, hogy „nem vettem észre, hogy a Szabó Zoltán román sportoló mellén megjelenő színek a magyar trikolorhoz tartoznak, és magyar sovinizmusra ösztönözhetnek a RNK-ban”.⁸ Emlékirataiban az újságíró kifejti, hogy a *Stadion* magazin két színben történő nyomtatására vonatkozó döntés előzetes kutatás után született meg. A színek kiválasztása előtt az újságírók hasonló csehszlovákiai és lengyelorszá-

gi eseteket tanulmányoztak, de ezen technikai korlátok miatt sehol sem tulajdonítottak jelentőséget a nemzeti színek megjelenítésének. Így választották, a cenzúra jóváhagyásával, a zöld és a piros színváltozatot. Csakhogy a magyarországi forradalom miatt e színek értelmezési lehetőségeket biztosítottak a magyar etnikumú sportolók vonatkozásában.

Az igazságszolgáltatás döntése nem vette figyelembe, hogy korábban más, nemcsak magyar származású sportolók is megjelentek a zöld, fehér és piros színű trikolorral a mellükön. A kihallgatások egyre keményebbeké váltak. Így az egyórás kihallgatásból november 10-én több mint hatórás kihallgatás lesz. Az 1959-es év elején megjelennek Bănuș kollégáinak vallomásai is, amelyek szerint Bănuș állítólag többször is „ellenséges megnyilvánulásokkal” becsmérelte a kommunista rendszert. Emlékirataiban a sportirporter elmagyarázza, hogy mindazok, akik ellene vallottak, nem ismerték túl jól, és korábban többeken is segített közülük. Max Bănuș szemére hányták, hogy imperialista rádióállomásokat hallgatott, hogy „ellenséges jellegű vicceket” mondott a párt- és állami vezetőkről, vagy hogy hangsúlyozta, a szabadság csak a nyugati országokra jellemző, és Romániában az újságírók nem írhatnak, amiről akarnak.⁹

Perének középpontjában a vádlott kommunista rendszerhez való nem megfelelő hozzáállása állt. A Max Bănuș által felsorolt bizonyítékokat nem vették figyelembe, bár az újságíró kifejtette, hogy más hasonló helyzetek is léteztek, amelyekben sportolókat Magyarország színeiben jelenítettek meg. Az ellene tett négy tanúvallomás ellensúlyozására Max Bănuș néhány támogató levelet szerzett, az Alexandru Sahia Filmstúdió igazgatójától vagy a korszak legjobb tornászától, Elena Leușteantól. A Securitate által összeállított aktához további, 1955–1958 között megjelent címlapokat is csatoltak, ugyanazzal a problémával, de mégsem keltették fel a hatóságok figyelmét. Az 1955. októberi lapszámban Vámos Zoltán sportoló fehér és zöld csíkozású piros mezben jelent meg a címlapon, ami a magyar zászló színeit sugallja. A *Stadion* magazin egy másik számában olyan fotó jelent meg a Románia–NDK-mérkőzésről, amelyen a román válogatott piros mezben és zöld rövidnadrágban, a német válogatott pedig zöld mezben és fehér rövidnadrágban szerepel. Szintén a *Stadion* magazin 1958. szeptemberi számának borítóján Constantin Greceanu sportolót ábrázolják fehér felszerelésben, amelynek vízszintes színei a zöld, fehér és piros. Bár nyilvánvaló, hogy az akció nem lehetett szándékos, a hatóságok nem vették figyelembe Max Bănuș érveit, és személyében a nép ellenségének képét vázolták fel. Ezért a vád „összeesküvés a társadalmi rend ellen, ellenséges jellegű izgatás által”.¹⁰ Az ügyészek vádiratában a *Stadion* magazin, ahonnan a nyomozás elindult, csak egy vádponttá válik vele szemben a rendszerrel szembeni hozzáállás és bírálatok mellett, amelyeket egykori kollégáitól csikartak ki. Az 1959. február 25-én összeült katonai bíróság előtt Max Bănuș ártatlannak vallotta magát és felmentését kérte. Az ítélet öt év börtönbüntetés és teljes vagyonekzárás volt. Az el-

ítélt fellebbezett, de az 1959. április 29-én meghozott ítélet még drasztikusabb volt: Max Bănuș büntetését nyolc év börtönre emelték. Bonyolult időszak következett számára, amelyben Max Bănuș megtapasztalta a kommunista politikai bebörtönzés nehézségeit. Négy év börtön után, 1962 januárjában egy amerikai jótekonysági szervezet nemzetközi nyomására szabadult.

A börtönből való szabadulása után az újságíró kivándorlási engedélyért folyamodott, amit jóvá is hagytak, Max Bănuș pedig Izraelbe, majd onnan az Egyesült Államokba távozott, hogy aztán a hatvanas évek második felében Németországban telepedjen le, ahol a Szabad Európa Rádiónál dolgozott. Ebből a pozícióból a kommunista rendszer heves kritikusa lett. Az 1989-es decemberi események után Max Bănuș visszatért Romániába, és elindította a *Tinerama* című kiadványt, amely nagy sikert aratott az 1990-es években.

Következtetések

■ A Max Bănuș-ügynek több fontos tanulsága van. Először is, hogy a kommunizmus kezdeti éveiben hirdetett internacionalizmus csak álca maradt, amely mögött a politikai rezsim egyéb szándékai rejtőztek. Ugyanakkor vészjelzést jelentettek a környező országokban történt események, mint például a magyarországi forradalom, Max Bănuș ügye pedig egyéni szankció egy jóval összetettebb probléma esetében. Az újságíró egy kényes nemzetközi helyzet járulékos áldozatává vált. A tárgyalás lefolytatásának módja azt bizonyítja, hogy a vádlott érveit cseppet sem számították, a büntetést pedig előre meghatározták, sőt még szigorították is. Szabó Zoltán esete – amelyből a Max Bănuș-ügy kiindult – megerősítette azt az elképzelést, hogy az élsportolókat jó románként ábrázolják, etnikai származásukat gyakran eltitkolják vagy figyelmen kívül hagyják. A hangsúly a sportoló kötődésére a párthoz, a vezetőkhez és az országhoz esett.

■ JEGYZETEK

1. Arhivele Naționale Istorice Centrale (ANIC), fond PCM, dosar 12/1947, f. 60–64.
2. Gheorghe Buzatu: *Români în arhivele Kremlinului*. Editura Univers Enciclopedic, Buc., 1996. 159.
3. Dan Drăghia: *De la „națiuni conlocuitoare” la „poporul muncitor”*. Dilema Veche nr. 718. 23-29 noiembrie 2017. <https://dilemaveche.ro/sectiune/tema-saptamanii/de-la-natiuni-conlocuitoare-la-poporul-623160.html>
4. Max Bănuș: *Cei care m-au ucis*. Editura Tinerama, Buc., 1991. 37.
5. Uo. 35–36.
6. Arhivele Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității (ACNSAS), Fond Penal, dosar 51049, vol. 1, f. 20.
7. ACNSAS, Fond Penal, dosar 51049, vol. 1, f. 12–13.
8. ACNSAS, Fond Penal, dosar 51049, vol. 1, f. 15.
9. ACNSAS, Fond Penal, dosar 51049, vol. 1, f. 26–27.
10. ACNSAS, Fond Penal, dosar 51049, vol. 1, f. 42.